

Dialectologia i recursos informàtics

a cura de

Maria Pilar Perea

PPU

DIALECTOLOGIA
I
RECURSOS INFORMÀTICS

Actes de l'11è Col·loqui Lingüístic
de la Universitat de Barcelona
i
de la IX Jornada
sobre la Variació Lingüística

DIALECTOLOGIA
I
RECURSOS INFORMÀTICS

A cura de
Maria Pilar Perea

Secció de Lingüística Catalana
Departament de Filologia Catalana

PPU

Barcelona, 2004

Primera edició, 2004

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics, resta rigorosament prohibida sense l'autorització escrita dels titulars del Copyright, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la Llei.

- © dels textos respectius: Gotzon Aurrekoetxea, Pilar García Mouton, Esteve Clua, Hans Goebel, Jaume Corbera, Maria Pilar Perea, Jacques Durand, Michel Aurnague, Julien Eychenne, Miquel Àngel Pradilla, Josefina Carrera, Ana M. Fernández, Joan Julià i Imma Creus.
- © de l'edició: Maria Pilar Perea
(Secció de Lingüística Catalana, Departament de Filologia Catalana,
Universitat de Barcelona)

COL·LECCIÓ LINGÜÍSTICA CATALANA, 9

PPU, SA
Promociones y Publicaciones Universitarias, SA
Diputació, 213. 08009 Barcelona

Tel.: 934 516 570
Fax: 934 521 005
cristinappu@hotmail.com

ISBN: 84-477-0887-X
DL: B-42207-2004

Imprimeix: PPU

ÍNDEX

Presentació	9
-------------------	---

I

LES TECNOLOGIES INFORMÀTIQUES APLICADES A LA DIALECTOLOGIA

Gotzon Aurrekoetxea: <i>El atlas lingüístico vasco: 20 años de innovación tecnológica</i>	15
Pilar García Mouton: <i>El Atlas Lingüístico y Etnográfico de Castilla-La Mancha (ALECMAN) y el Atlas Linguistique Roman (ALIR)</i>	43
Esteve Clua: <i>El mètode dialectomètric: aplicació de l'anàlisi multivariant a la classificació de les varietats del català</i>	59
Hans Goebel: <i>Presentació de l'atles sonor en el marc de l'«Atles lingüístic del ladí dolomitic i dels dialectes veïns, primera part» (ALD-I)</i>	89
Jaume Corbera: <i>L'«Arxiu audiovisual dels dialectes catalans de les Illes Balears»</i>	117
Maria Pilar Perea: <i>Mapes electrònics i mapes sonors</i>	135

II

L'EXPLOTACIÓ DE CORPUS LINGÜÍSTICS

Jacques Durand, Michel Aurnague i Julien Eychenne: <i>La phonologie du français contemporain au Pays basque et son contexte sociolinguistique</i>	155
M. Àngel Pradilla, Josefina Carrera i Ana M. Fernández: <i>La sociolingüística de la variació i la fonètica experimental. Per a una complementarietat metodològica</i>	199
Joan Julià i Imma Creus: <i>Els (sub)corpus lingüístics del Diccionari de la pronúncia catalana</i>	237

**La sociolingüística de la variació i la fonètica
experimental. Per a una complementarietat metodològica**

Miquel Àngel Pradilla (URV), Josefina Carrera Sabaté (UB),

Ana Ma. Fernández Planas (UB)

1. La “socialització” de la lingüística

Com és sabut, la consideració de l'ús com a objecte d'estudi de la lingüística, tant la tradicional com la moderna, s'ha vist habitualment arraconat, quan no bandejat. Alhora, com a conseqüència de la desatenció esmentada, la variabilitat amb què es mostra la llengua, ja sigui per raons d'operativitat metodològica o per una aposta teòrica decidida per l'estudi *in abstracto*, ha estat presentada com una mena de nosa d'aprehensió impossible i d'interès, en el millor dels casos, secundari.

En el moment en què els lingüistes van intentar depassar els límits estrictes fixats per a la pròpia disciplina, quan es van interessar per l'estudi de les relacions entre sistemes, usos lingüístics i fets socials, van sorgir tota una sèrie de noves disciplines com l'antropologia lingüística, l'etnolingüística, la psicologia social, la sociologia del llenguatge i la

sociolingüística. Segons alguns autors, la peremptorietat de considerar els aspectes socials de les llengües responia a tres motivacions: *a)* el desig de trobar una base empírica sòlida per a la teoria lingüística; *b)* la convicció que els factors socials que influeixen en l'ús constitueixen un tema d'estudi molt legítim en la investigació lingüística; i *c)* la resposta a la creixent inquietud segons la qual l'esmentat coneixement sociolingüístic hauria de ser aplicat a problemes educatius urgents.

És en aquest marc, inicialment dominat per sociòlegs, antropòlegs i psicòlegs amb coneixements rudimentaris sobre el llenguatge, on, a poc a poc, s'aniran incorporant les primeres investigacions fetes ja per lingüistes. En definitiva, la sociolingüística afegirà a la tradició lingüística un nou component, una nova dimensió: el llenguatge com a manifestació de la conducta humana i com a element central de l'organització social i cultural de les societats.

La importància atorgada al context social —ja patent en alguns enfocaments de la lingüística general—, des de la dècada dels seixanta ençà ha anat donant forma a un àmbit de recerca que acull interessos compartits amb la sociologia, l'antropologia, la psicologia social, l'etnometodologia, la pragmàtica, l'anàlisi del discurs, l'anàlisi de la conversa, la lingüística del text, etc. Malgrat l'oposició de Labov,¹ aquest terme ha fet fortuna a l'hora d'etiquetar un espai de coneixements profundament interdisciplinari, però amb voluntat d'assolir autonomia paradigmàtica. Des d'aquesta perspectiva, hom considera que el coneixement d'una llengua viva és més complet si

¹ La prevenció de Labov cap al terme *sociolingüística* deriva del fet que aquesta etiqueta suposa, paral·lelament, la possibilitat de fer *lingüística* sense tenir en consideració el component social. No cal dir que, malgrat el desacord d'aquest investigador, aquesta "possibilitat" s'ha entès (i continua entenent-se en termes quantitativs que no es poden menystenir) en un sentit de "molta probabilitat".

permet mostrar, no només les relacions estructurals del sistema, sinó també el seu funcionament com a mitjà social de comunicació.

La compartimentació d'aquest gran "calaix de sastre" que acull els treballs que participen, d'una manera genèrica, d'interessos socials i lingüístics ha estat abordada per diferents estudiosos. Tanmateix, no sense aspectes sotmesos a controvèrsia, sembla que s'ha anat conformant un cert consens entre els investigadors. Així, a partir de la proposta terminològica de Fishman, la qual presentaria dos grans blocs, la *macrosociolingüística* i la *microsociolingüística*, se la sol presentar com una disciplina amb tres grans direccions: a) sociologia del llenguatge; b) etnografia de la comunicació; i c) sociolingüística estricta. Mentre que la primera línia monopolitzaria la perspectiva fishmaniana *macro*, les dues restants es repartirien l'enfocament *micro*.²

A propòsit del que s'ha dit, des de l'àmbit català ens agradaria deixar constància d'un parell d'especificitats:

a) El fet que la nostra tradició hagi estat (i continuï essent) essencialment sociològica —no és sobrer recordar que en el nostre context de contacte lingüístic allò que es debat és la supervivència de la llengua pròpia— ha contribuït a la (quasi) invisibilitat de les recerques etnogràfiques i variacionistes.

b) El fet que la sociolingüística presenti unes fronteres absolutament permeables ha permès que de la reflexió interdisciplinària —en fòrums com el que propicia aquesta xarxa temàtica— s'hagi arribat a una mena d'entesa teoricometodològica. Hem assistit, doncs, al naixement d'una *lingüística del corpus*, que ha superat la introspecció i els judicis d'acceptabilitat com a

² Una de les principals discrepàncies a l'hora d'acceptar la taxonomia proposada és la consideració microsociolingüística de la sociolingüística estricta. El fet que aquest model es fonamenti en l'establiment de correlacions entre variables lingüístiques i variables considerades macrosocials, com la classe social, l'ètnia, etc., és considerat per alguns autors com un factor decisiu que reubicaria aquesta disciplina en l'àmbit de la macrosociolingüística.

eina metodològica, i s'ha enfrontat a les dades lingüístiques amb tota la seua cruesa. D'aquesta manera, l'estudi de la variació ha guanyat nous practicants, més enllà de les tradicions dialectològica i sociolingüística.

2. La sociolingüística de la variació

En un article recent, Pradilla (2002) s'ha ocupat de caracteritzar les manifestacions que han pres a casa nostra els estudis sobre la variació lingüística, les "desviacions", en definitiva, en relació amb el model de referència ortodox, les principals assumpcions del qual sintetitzarem més avall. Aquesta revisió ha pres suport en el plantejament multidimensional de la variació de Moreno (1990). Segons aquest autor, l'esmentada multidimensionalitat tindrà quatre vèrtexs que seran ocupats per la *geolingüística*, la *lingüística històrica*, la *pragmàtica* i la *sociolingüística* —amb la possibilitat de posicions intermèdies. Per a l'avinentsa que ens ocupa, ens centrarem en el vèrtex sociolingüístic, amb el benentès que la resta d'orientacions ens mereixen la mateixa consideració valorativa.

En l'àmbit de la sociolingüística estricta s'han elaborat diversos models destinats a explicar la variació sistemàtica. Els més destacats són el *dinàmic* (Bailey, Bickerton i De Camp) i el *quantitatiu* (Labov). Tanmateix, el decantament majoritari dels nostres investigadors pel segon³ motivarà que li dediquem la nostra atenció en exclusiva.

La proposta sociolingüística de Labov s'ha de considerar com l'elaboració més reeixida sorgida a partir de l'article de Weinreich, Labov i

³ També anomenat dialectologia urbana, dialectologia social, sociolingüística ("estRICTA", "en sentit restringit", "pròpiament dita"), estudi quantitatiu de la parla, model de regles variables, (socio) lingüística correlacional, variacionisme i sociolingüística de la variació.

Herzog (1968) «Empirical Foundations for a Theory of Language Change». El treball en qüestió va constituir un veritable salt qualitatiu en la consideració social del llenguatge. Aquest lingüista nord-americà beu, en els seus inicis, del model estructural a través del mestratge d'U. Weinreich. Tanmateix, a les darreries dels anys seixanta s'incorpora a la gramàtica generativa, de la qual proposa una extensió que incorpori un component social. Des d'aquesta perspectiva realista, l'objecte d'estudi serà observat en tota la seva diversitat.

Per a l'enumeració de les principals propostes teorico-metodològiques del model labovian, prendrem com a base la síntesi de J. Colomina (1984: 81-82):

1. La variació lingüística lliure no existeix. L'heterogeneïtat de la llengua no és arbitrària, caòtica, sinó que és ordenada. La variació lingüística és inherent al sistema, del qual constitueix una propietat regular i intrínseca. Hi ha una correlació entre la variació lingüística i variables independents de tipus sociopragmàtic, com la classe socioeconòmica, el gènere, l'edat, la raça i l'estil.

2. És possible d'estudiar l'evolució dels canvis lingüístics en la sincronia, en *temps aparent*, mitjançant l'estudi dels canvis en moviment a través dels diversos grups d'edat d'una comunitat de parla.

3. En la descripció i l'explicació dels canvis en moviment es pot postular l'existència de variables sociolingüístiques correlacionades amb variables independents sociopragmàtiques. Les variables sociolingüístiques poden ser: a) *indicadors*, amb distribució social; b) *marcadors*, indicadors amb diferenciació estilística; i c) *estereotips*, marcadors conscients socialment. Les diverses variants tenen un significat social.

4. L'aparició de les diverses variants no pot descriure's adequadament en termes de diferències qualitatives, sinó *quantitatives*, ja que les variants apareixen amb més *freqüència* en la parla —i, de vegades, en els diversos

estils— d'uns grups socials que en els altres. La quantificació estadística, amb les aportacions de l'escola canadenca (Sankoff, Cedergren i col·laboradors), dóna més rellevància als resultats probabilístics. Aquest darrer desenvolupament no és gens trivial ja que es fonamenta en la idea, epistemològicament essencial, segons la qual les dades d'actuació no són res més que un reflex estadístic de la competència, que ara serà quantificada mitjançant l'aplicació d'un model logístic multiplicatiu que permetrà convertir les freqüències observades en l'actuació en probabilitats teòriques. Per a l'estudi quantitatiu de la parla, s'ha elaborat tota una metodologia al voltant de l'*entrevista sociolingüística* que incorpora una tipologia dels estils contextuals i destaca la importància de les dades acústiques, especialment l'ús de l'espectrògraf.

5. Les gramàtiques posseeixen tres tipus de regles: *a) invariables* o *categòriques*, sense excepcions ni violacions; *b) semicategòriques*, amb violacions que poden ser interpretades; i *c) variables*. Les regles variables estableixen que per a cada parlant de la llengua la regla s'aplicarà amb més freqüència-probabilitat en un context que en un altre, i es formalitzen amb l'ús de parèntesis angulars:

$$X \rightarrow \langle Y \rangle / A ______ B$$

Les regles variables donen compte del fet que la variació lingüística és funció de les restriccions sociopragmàtiques, que determinen la freqüència-probabilitat d'aplicació de la regla, i de les restriccions lingüístiques o contextos morfofonològics que afavoreixen o frenen l'aplicació de la regla.

3. La variació fònica en la llengua catalana

L'avaluació de la recerca sociolingüística entre els anys 1985-1995 va motivar l'observació de Boix i Payrató (1996) segons la qual la *sociolingüística del conflicte*, en l'àmbit català, havia donat pas a una *diversitat de sociolingüístiques*. Mentre que abans de l'any 1985 l'enfocament macrosociolingüístic (quasi) monopolitzava la producció, la dècada següent mostrà una temàtica més variada. Des de la perspectiva variacionista s'albirava, doncs, un desenvolupament que no ha tingut la continuïtat esperada. Aquesta ínfima producció, a partir del 1995, tindrà en la tesi doctoral de Carrera (1999) i el treball de Montoya (2000) les úniques excepcions de gruix.

Aquesta reculada és constatada per Pradilla (2002) en una avaluació de conjunt de la recerca sobre variables fòniques afavorida per la sociolingüística de la variació. Una conclusió que no es veu alterada si hi afegim la consideració de l'estudi de variables morfològiques, sintàctiques i lèxiques. Encara més, tot i la millor salut investigadora de la branca etnogràfica, el tractament conjunt de tota la recerca microsociolingüística continuarà sent marginal en el marc d'una tradició sociolingüística essencialment sociològica.

Tornant a la recerca variacionista, és un fet conegut que la sociolingüística laboviana s'ha emprat de manera aclaparadorament majoritària en els treballs sobre variables fòniques i des d'una orientació essencialment sincronicista. I una de les causes que ha afavorit aquesta supremacia és, sens dubte, la seva millor adaptació a la premissa segons la qual la variació consisteix en la utilització alternativa de formes equivalents semànticament i pragmàticament, cosa que en lèxic i sobretot en sintaxi és

difícil garantir. Els treballs nuclears —amb independència de les publicacions generades— que hom pot inventariar són: Colomina (1985), Mier (1986), Montoya (1989), Alturo i Turell (1990), Escrivà (1993), Montoya (1993), Pradilla (1993), Plaza (1995), Pla (1995), Carrera (1999), Montoya (2000) i Carrera i Freixenet (2003).

4. El mètode experimental en fonètica i la metodologia variacionista

4.1. La fonètica i el mètode experimental

A partir de la segona meitat del segle XX sorgeixen una sèrie de corrents, escoles i disciplines que determinen un abans i un després tant en el món de la lingüística com en d'altres ciències del saber humà. Els anys cinquanta apareix la Gramàtica Generativa i Transformacional i es comencen a desenvolupar àrees de treball com la Semàntica, la Semiòtica i la Fonètica Experimental. Però, més a més, a les ciències tradicionalment conegudes se n'afegeixen d'altres com la lògica i la informàtica, que revolucionarà els estudis de tot tipus encetant unes possibilitats fins aleshores insospitades. Comença un període de connexió, intercanvis i interrelació entre els diferents camps del saber que beneficiarà a tots, entre ells també els de la lingüística amb totes les seves disciplines, inclosa la fonètica, i les anomenades ciències socials, àmbit on tindrien cabuda la psicolingüística, la sociolingüística o la filosofia.

La curiositat per l'estudi dels sons de la parla humana ve de lluny en el temps, ens podríem remuntar a fa més de dos mil anys, als estudis de Panini i la seva preocupació per establir la pronúncia inalterable dels llibres sagrats

en sànscrit per a les cerimònies i els ritus. Però fins a mitjan segle XX els estudis se solien limitar a les impressions articulatòries pròpies de l'investigador —no hi ha havia tècniques invasives i fiables— o a les impressions auditives de l'experimentador (fonètica auditiva). A propòsit d'això, podem recordar la famosa frase de Paul Passy «rien ne vaut une oreille attentive», recollida per Jones (1941). Així i tot, abans de l'esmentada data de referència, la dècada dels anys cinquanta del segle passat, ja s'havien produït intents de trobar la manera de sistematitzar els estudis fonètics i de dotar-los de la rigorositat d'un mètode experimental, inicialment amb eines gràfiques. Ens referim al segle XIX. En aquest sentit, l'obra de Rousselot, a cavall entre el segle XIX i el segle XX, va ser fonamental. Fou l'any 1892 que el considerat pare de la fonètica experimental contradeia Passy amb la coneguda asseveració: «l'oreille n'est pas un instrument suffisant d'analyse»; i el 1897 va fundar a França el que podem considerar el primer laboratori de fonètica experimental de la història. En aquest centre Rousselot va utilitzar àmpliament el quimògraf, instrument inventat feia mig segle per K. Ludwig, a partir del qual va elaborar el 1924 els *Principes de phonétique expérimentale*.

D'aleshores ençà és innegable l'avenç que ha experimentat la fonètica amb l'ús del mètode experimental. Tant la fonètica general com les fonètiques particulars de cadascuna de les llengües que l'han aplicat. Fins al punt que hi ha qui utilitza l'expressió *fonètica experimental* com a sinònim del terme *fonètica*. D'altra banda, també hi ha autors com Malmberg que la utilitzen com equivalent de *fonètica instrumental*. En rigor cap de les dues equivalències són encertades. El mot genèric és fonètica, evidentment, però no tota la fonètica és experimental. Podem parlar de fonètica teòrica, contrastiva o històrica, per exemple, sense fer ús de l'experimentació. D'altra banda, el fet d'emprar utilitat instrumental de laboratori no

assegura que estiguem fent fonètica experimental. Com diu Martínez Celdrán (1991: 13): «los instrumentos y los métodos de registro y medición son complementarios y entran dentro de lo que entendemos por método experimental ya que ayudan a una observación rigurosa y ordenada de la realidad; pero no son el objeto último de la llamada fonética experimental».

La fonètica experimental es distingeix per utilitzar el *mètode experimental*. Aquest constitueix un procediment científic pautat que seguirà la seqüència següent:

- a) planteja el problema a partir de l'observació de fets inexplorats o de fets contradictoris amb investigacions anteriors,
- b) formula hipòtesis que l'expliquin,
- c) observa les dades, les recull, les recopila i les ordena,
- d) les analitza: hi experimenta,
- e) les interpreta,
- f) en comunica els resultats i les conclusions que se'n deriven.

L'ús d'instrumental de laboratori s'ha de situar en els passos *c* i *d*. El fet d'experimentar inclou tot un procés en el qual l'investigador varia de manera controlada i premeditada els fenòmens que observa per tal d'aïllar el(s) paràmetre(s) que considera causant(s) dels fenòmens esmentats. Cal desenvolupar aquest estadi del procés de manera instrumental aprofitant les eines que ens ofereix la tecnologia tant per a l'anàlisi pròpiament fonètica com per a l'anàlisi estadística posterior, ja que les dades que se n'obtindran seran normalment quantificables.

En fonètica l'ús d'aparells específics és necessari per comprovar impressions que qualsevol pot tenir per simple reflexió personal o observació dels altres; per exemple, la constatació mitjançant oscil·loscòpia o sonografia que una oclusiva bilabial retén la sortida de l'aire cap a l'exterior. Esdevé especialment útil per comprovar i quantificar fets

articulatoris i/o acústics que no són evidents a simple vista ni, de vegades fins i tot, accessibles a la pròpia introspecció; per exemple, la constatació de fets assimilatoris que tenen lloc a l'interior de la cavitat bucal o, en general, resultats del fenomen de la coarticulació. I és absolutament imprescindible a l'hora de "manipular" conscientment un sol paràmetre acústic i deixar constants els altres per avaluar perceptivament l'efecte que produeix, com passa habitualment en experiments que treballen amb síntesi de veu.

4.2. L'encaix del mètode experimental en la recerca variacionista

Aquest apartat es proposa destacar la influència mútua creixent que experimenten les metodologies de la sociolingüística de la variació i de la fonètica experimental. En el 15th International Congress of Phonetic Sciences, celebrat a Barcelona l'agost de 2003, hom va poder constatar la presència destacada d'un bon nombre de treballs que s'aixoplugaven sota l'etiqueta *Sociofonètica*. Des que Labov (1966, 1972) va establir correlacions entre la qualitat vocàlica i el perfil social dels informants mitjançant l'ús de tècniques instrumentals, els seus seguidors han proporcionat un degoteig de treballs que amb el temps ha anat fent gruix. I paral·lelament, els resultats obtinguts han contribuït al fet que els fonetistes atorguin més rellevància a les qüestions teoricometodològiques d'índole socioestilística més desateses.

Una de les aportacions fonamentals de la sociolingüística ha estat l'assoliment d'un veritable salt qualitatiu en l'elaboració d'una metodologia empírica i realista. De la mà de la sociologia, s'ha posat molt d'èmfasi en aspectes que posteriorment esdevindran interpretativament determinants. Ens referim, essencialment, a tres qüestions:

- a) Una selecció d'informants que pren suport en l'establiment d'una

mostra estratificada de la comunitat de parla estudiada.

b) L'elaboració d'una eina metodològica de recollida de dades, l'entrevista sociolingüística, que, en funció de la recerca, ha de permetre la segmentació d'un continuum estilístic. A més a més, la recerca global sol completar aquestes dades amb unes altres procedents de l'observació anònima (o participant) i de proves d'avaluació subjectiva.

c) I, finalment, quant al tractament quantitatiu, s'han desenvolupat programes que prenen suport en models matemàtics logísticmultiplicatius. Mitjançant la correlació de variables, la quantificació haurà de visualitzar en termes freqüencials i probabilístics el caràcter ordenat de la variabilitat estudiada.

Si reprenem l'esquema de treball del mètode experimental, sembla, doncs, que són justament els apartats vinculats a l'experimentació (*c* i *d*) els que poden aportar una millora substancial en els treballs de base variacionista. Una altra cosa són les recerques de base experimental que recullen consideracions metodològiques de la sociolingüística de la variació. En aquestes darreres, la quantificació i la discussió dels resultats també segueix les pautes de la fonètica.

Segons la nostra opinió, dues qüestions centrals en què la metodologia sociolingüística es veu enormement afavorida amb la incorporació d'algunes estratègies del mètode experimental en fonètica són: *a*) l'anàlisi qualitativa de determinades variables s'enriquirà amb la delimitació d'al·lofonies fixades amb procediments instrumentals; i *b*) es garantirà la validació empírica de les dades obtingudes, requeriment fonamental quan es treballa amb mètodes d'anàlisi rigorosos.

En relació amb aquestes incorporacions metodològiques, la tradició variacionista catalana no presenta un panorama molt lluït. En la nòmina de recerques variacionistes presentada només trobem anàlisi acústica en els treballs de Montoya (1989 i 1993), Pradilla (1993) i Carrera (1999). Tanmateix,

només a Pradilla tot el conjunt d'ocurrències va ser validat instrumentalment, mentre que a Montoya i Carrera s'analitza una mostra de dades i la resta són interpretades de manera impressionística, mitjançant el criteri auditiu.⁴

És clar, doncs, que el mètode experimental en fonètica pot millorar determinats aspectes de la metodologia sociolingüística. Al nostre parer, un punt central és la incorporació d'un enregistrament professional a l'entrevista sociolingüística, que garanteixi una acurada anàlisi instrumental correcta de les dades. Si l'investigador vol obtenir substància fònica que pugui ser analitzada acústicament, ha de centrar els seus esforços en les qüestions següents:

a) Proveir-se d'un utilatge de qualitat, ja sigui digital o analògic. Convé no oblidar que la tria del micròfon també serà molt important, ja que el resultat final d'un enregistrament sempre coincideix amb la qualitat de l'element més deficient amb què s'ha treballat.

b) Aconseguir unes bones condicions d'enregistrament. El protocol metodològic variacionista recomana que l'entrevista es faci al domicili de l'informant, lloc on se sent més segur i còmode, però que no garanteix, d'entrada, unes condicions d'enregistrament òptimes. Tanmateix, una estratègia d'accés adequada —sovint amb la participació de "mitjancers"— ens ha de permetre crear unes condicions de pseudolaboratori, que evitin els principals factors de distorsió del so, això és, els sorolls interiors i exteriors, la reverberació i l'eco.⁵

⁴ En el cas de Carrera totes les realitzacions dubtoses van ser validades sonogràficament. Finalment, el treball de Pla (1995) constitueix un bon exemple d'exploració acústica prèvia a l'establiment de les variants en el disseny definitiu de la investigació.

⁵ Convé no transmetre a l'informant la nostra preocupació per aconseguir un enregistrament òptim. L'ideal és que la conversa es desenvolupi de la manera més distesa possible, minimitzant la presència de l'utilatge. És per això que la intervenció del mitjancer pot esdevenir fonamental, ja que el fet de conèixer l'informant li permet sol·licitar d'una manera "estratègicament delicada" els requeriments mínims necessaris. D'altra banda, en la planificació de la recerca cal no perdre de vista que les estacions on la bonança del temps convida a tenir les finestres obertes (primavera i estiu) són les menys recomanables per fer el treball de camp, ja que els sorolls exteriors poden dificultar enormement la nostra tasca.

D'altra banda, és fonamental disposar d'analitzadors acústics potents connectats a ordinadors, fet que permetrà emmagatzemar dades sense necessitat d'imprimir-les. L'estalvi de temps i econòmic és obvi, alhora que el nou sistema permetrà tractar les dades en futurs treballs sense haver de recórrer a la tasca, sempre feixuga, de buscar novament els mots dins de les cintes enregistrades.

La comunitat metodològica proposada troba el seu principal obstacle en la superació de la *paradoxa de l'observador*. Aquest és el punt essencial, que s'ha d'intentar combatre mitjançant l'adopció de tot un seguit d'estratègies que tendeixen a reduir la formalitat de la conversa. Al capdavall, la intervenció professional de l'investigador acabarà sent clau en l'èxit de l'entrevista.

5. Estudis de cas en l'àmbit de la sociofonètica

La *sociofonètica* està connectada amb l'estudi de la parla en el context social en què es produeix i combina tècniques de la sociolingüística i de la fonètica (tant acústica com articulatòria i perceptiva). Tot i que, en general, el terme ha estat usat per referir-lo a la recerca sociolingüística que ha utilitzat dades provinents de l'anàlisi instrumental acústica, segons (Wright: 2001), la sociofonètica també es pot referir al treball fonètic quantitatiu basat només en anàlisis auditives. A banda d'això, el terme sociofonètica no ha estat l'únic per referir-se a aquesta realitat i s'han proposat alternatives terminològiques com "accent studies", per part de lingüistes com Foulkes i Docherty (1999).

A continuació presentem alguns estudis realitzats a partir de diferents anàlisis instrumentals. Veurem en primer lloc un cas referit al vocalisme; en segon lloc, un fenomen que afecta el consonantisme; i, finalment, en tercer

lloc, un cas suprasegmental. El segon i, en menor mesura el tercer, s'emmarquen en la *sociofonètica*. Tots tres blocs constitueixen exemplificacions a partir de treballs parcials ja publicats que s'integren en projectes d'investigació més amplis.

5.1. El vocalisme tònic mitjà del català

Els estudis sobre transmissió en el vocalisme contrastiu interdialectal de Carrera *et al.* (1999) i (2003) formen part d'un projecte més ampli i són el resultat de proves exploratòries sobre treball vocàlic contrastiu interdialectal.

El corpus d'aquests treballs està constituït per les vocals mitjanes de la sèrie anterior, [e, ε] i de la sèrie posterior, [o, ɔ]. Totes han estat emeses en seqüències CVC simètriques. Les consonants precedents i següents al context adjacent contenen uns trets característics articulatoris diferents: oclusiva bilabial ([p]), oclusiva dentoalveolar ([t]), nasal alveolar ([n]), fricativa alveolar ([s]), vibrant ([r]) i lateral ([ɭ]). El resultat d'aquesta combinació de consonants i vocals ha estat un conjunt de logòtoms emesos dins la següent frase portadora: *diu CVC quan vol*. S'ha treballat amb logòtoms perquè hi ha hagut la intenció d'utilitzar algunes de les emissions en els tests de percepció i no s'ha volgut donar cap altra informació dialectal que no fos el timbre de cada vocal per tal de no distorsionar els resultats. D'acord amb això, la frase portadora ha estat constituïda per elements l'emissió dels quals és relativament invariable interdialectalment. Cada frase s'ha repetit tres vegades. Cada vocal s'ha emès 18 vegades per parlant. En definitiva, cada so s'ha pronunciat 54 vegades en cada dialecte.

Els parlants han estat 9 homes (tres per a cada variant dialectal) de 22 a 30 anys d'edat, la pronúncia dels quals no presenta afectació ni influència del castellà. Els parlants procedeixen de diferents àrees geogràfiques: Barcelonès, Segrià i la Safor.⁶ D'aquesta manera l'estudi compta amb representants del català oriental (els informants de l'àrea de Barcelona) i del català occidental (els parlants de l'àrea de Lleida i de Gandia).

Les dades recollides constitueixen mostres de parla de laboratori enregistrades en òptimes condicions per a ser posteriorment analitzades i l'anàlisi acústica ha consistit en la mesura freqüencial (F1, F2)⁷ al període quasi-estable de cadascuna de les vocals investigades mitjançant la tècnica de l'LPC (Martínez Celdrán: 1998). S'ha utilitzat el CSL4300B de KAY Elemetrics Corp. al Laboratori de Fonètica de la UB. Posteriorment, les dades obtingudes han estat sotmeses a tractament estadístic amb el paquet SPSS mitjançant *One Way ANOVA*, *post hoc Scheffé* i l'escalament multidimensional (EM). Els factors tinguts en compte han estat el timbre de les vocals, el dialecte i el context consonàntic. La significació dels contrastos s'ha establert en $p < 0,05$.

Els resultats obtinguts de l'anàlisi de les vocals mitjanes anteriors del lleidatà i barceloní mostren que mitjançant la tècnica de l'Escalament Multidimensional permeten observar una clara separació dels estímuls de les vocals mitjanes segons la sèrie tímbrica i el dialecte, especialment en el cas de les vocals anteriors. (Vegeu la figura 1.)

⁶ Les dades de Gandia s'han obtingut gràcies a la col·laboració de l'Escola Superior de Gandia, i, especialment a Rubén Picó Vila i a Jaime Ramis Soriano.

⁷ De fet, també hem mesurat l'F3, així com la diferència entre F1 i F2, entre F2-F3 i entre F1-F3, però després d'unes anàlisis prèvies hem vist que aquests paràmetres no són prou rellevants per al nostre objectiu i, per tant, s'han descartat.

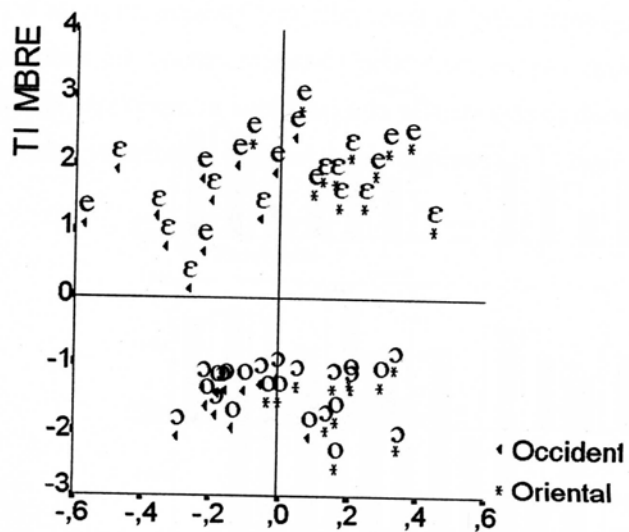

Figura 1. Distribució de les vocals mitjanes a partir de l'MDS.

Després d'analitzar la freqüència del segon formant, s'observa que les vocals del lleidatà presenten un F2 més baix que les del barceloní i per això són més obertes. En el cas del vocalisme posterior, en general F2 és més alt en barceloní que en lleidatà però la diferència no és tan sistemàtica com en el cas de les vocals anteriors i només podem observar una major obertura de la vocal posterior alta del lleidatà en contacte amb l'oclusiva bilabial [p] i, en el cas de la vocal posterior baixa, en contacte amb [t], [p] i [s]. (Vegeu la figura 2.)

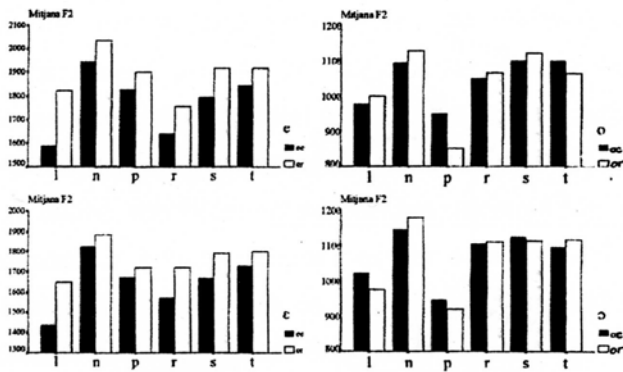

Figura 2. Valors d'F1 i F2.

Les dades provinents de l'anàlisi formàntica de les vocals mitjanes posteriors del lleidatà, del barceloní i del valencià meridional mostren que les vocals posteriors del valencià meridional tenen un F2 sistemàticament molt més alt que el d'altres dialectes, la qual cosa és indicativa d'un timbre molt més obert en valencià que en lleidatà i barceloní. (Vegeu la figura 3.)

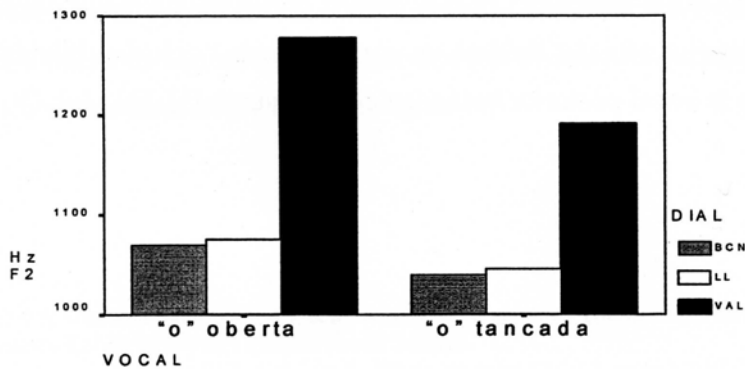

Figura 3. Mitjana de F2 en [o] i [ɔ].

A part d'això, en aquests tres dialectes la influència que exerceixen les consonants sobre les vocals mitjanes posteriors es pot ordenar de menor a major incidència en l'obertura vocàlica de la manera que es detalla a continuació: bilabial <alveolar velaritzada <alveolar i dentoalveolar. (Vegeu els gràfics 4 i 5.)

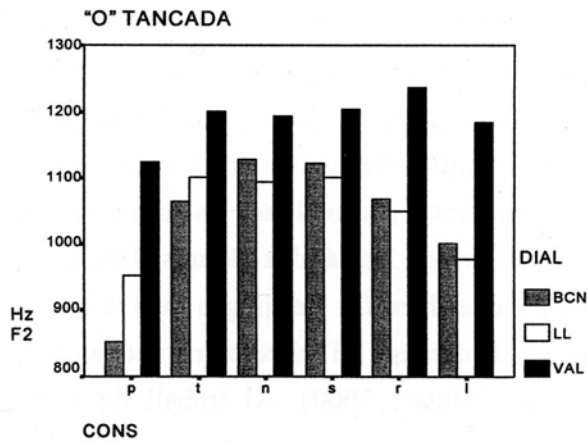

Figura 4. Mitjana dels valors de F2 a [o].

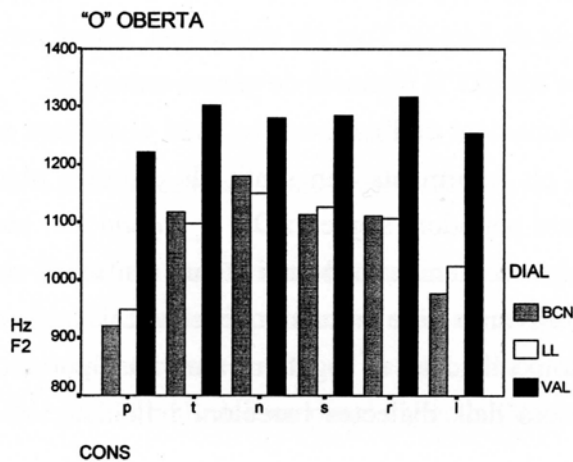

Figura 5. Mitjana dels valors de F2 a [ɔ].

Els estudis de percepció de contrast vocàlic interdialectal de Fernández *et al.* (2000) i (2002) i de Carrera *et al.* (2001) han pretès observar si les diferències d'obertura constatades entre lleidatà i barceloní també tenen lloc en el component de la percepció.

El corpus està constituït per logòtoms d'estructura CVC (on C1=C2). Les consonants tractades han estat utilitzades en treballs anteriors de Carrera, Fernández i Matas (1999) i són les següents: [p, t, s, n, ʎ, r].

Cadascun dels tests elaborats conté realitzacions de tres informants nadius del barceloní i d'altres tres nadius del lleidatà. Aquests sis informants van ser els que havien servit per analitzar les característiques acústiques de les vocals mitjanes a Carrera, Fernández i Matas (1999).

Els informants que han fet de jutges han estat, d'una banda, 50 catalanoparlants: 25 lleidatans i 25 barcelonins, tots amb el català com a L1 (Fernández Carrera i Matas: 2000). Al treball de Carrera, Fernández i Ortega (2001), els informants han estat 30 castellanoparlants fills de castellanoparlants que resideixen a Lleida. Finalment, en l'estudi de Carrera i Fernández (2004), els jutges han estat els 25 catalanoparlants i els 30 castellanoparlants de Lleida. Tots els enquestats⁸ tenen entre 18 i 20 anys i no s'ha tingut en compte la distinció de gènere entre ells.

El desenvolupament de l'enquesta ha estat el següent en tots els casos: en primer lloc, els informants han sentit els estímuls objecte de contrast inserits en la frase portadora següent: *Diu ___ quan vol*; en segon lloc, han sentit els tests que contenien logòtoms aïllats. En total, els tests han estat quatre: a) logòtoms amb frase portadora de les vocals mitjanes anteriors dels dialectes barceloní i lleidatà; b) logòtoms amb frase portadora de les vocals mitjanes posteriors dels dialectes barceloní i lleidatà; c) logòtoms sense

⁸ Agraïm la col·laboració desinteressada dels estudiants de l'IES Fort Pius de Barcelona i de l'IES Ronda i IES Maria Rúbies de Lleida.

frase portadora de les vocals mitjanes anteriors dels dialectes barceloní i lleidatà; i d) logòtoms sense frase portadora de les vocals mitjanes posteriors dels dialectes barceloní i lleidatà. Cada logòtom s'ha sentit dues vegades amb un segon de silenci al mig; cada dos logòtoms, el silenci ha estat de tres segons. Els logòtoms s'han presentat barrejats aleatòriament als oients.

Els resultats assenyalen el següent en relació amb la percepció barceloní-lleidatà:

1) Els estímuls més ben reconeguts són els que es presenten en frase portadora, paral·lelament al que s'observa en altres estudis com els de Cole i Jakimik (1980).

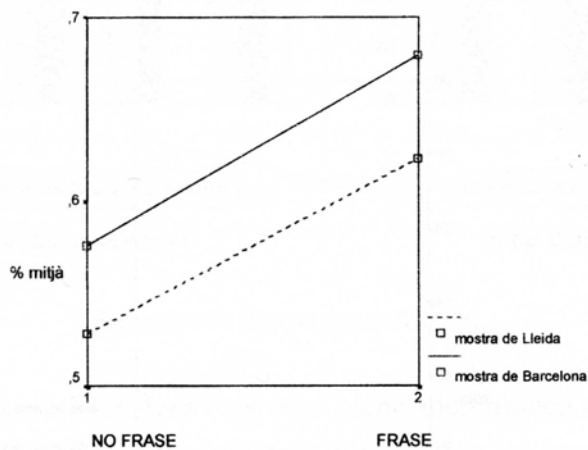

Figura 6. Distincions en la percepció de vocals segons la seva inclusió o no en frase portadora.

2) Els oients de Barcelona reconeixen sistemàticament més bé tots els timbres que els oients de Lleida i presenten millors resultats quan els estímuls provenen de parlants barcelonins. Al mateix temps, els jutges de Lleida perceben millor els estímuls del seu propi dialecte. (Vegeu les figures 7 i 8).

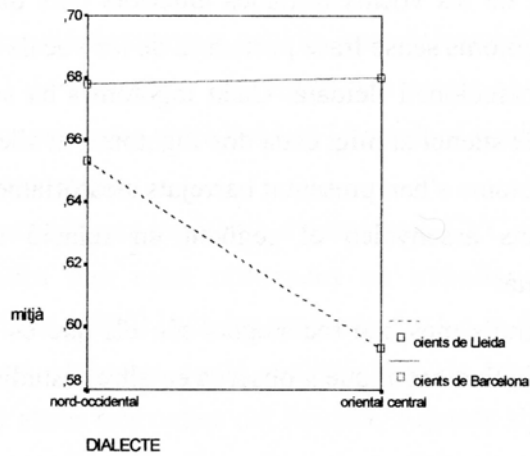

Figura 7. Percepció de logòtoms en frase segons el timbre de la vocal.

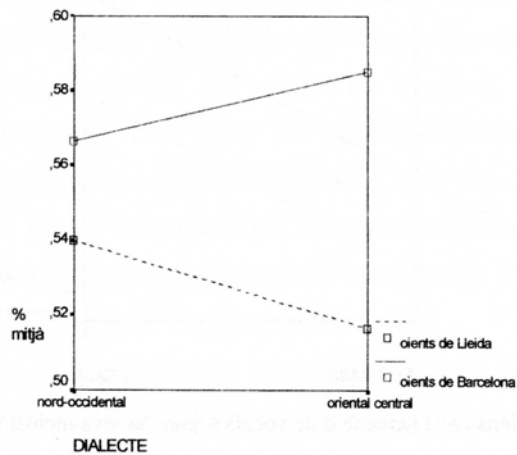
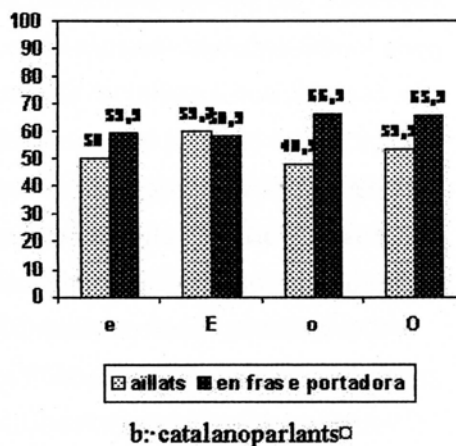
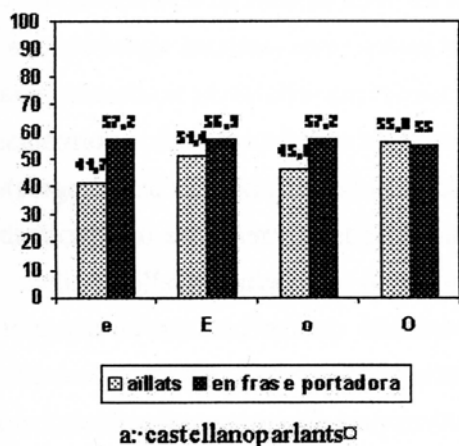

Figura 8. Percepció de logòtoms aïllats segons el timbre de la vocal.

Pel que fa a la percepció català-castellà a Lleida, veiem que tot i que la tendència general indica que els catalanoparlants identifiquen millor els logòtoms que els castellanoparlants (lleidatans), presos els estímuls en bloc les diferències no són significatives estadísticament. Aquesta observació

general, no obstant això, es veu matisada en relació amb la variable context semàntic. Efectivament, en contrastos parcials es constata que els oients catalanoparlants perceben significativament millor les vocals anteriors sentides aïlladament i les posteriors sentides en frase portadora que els oients castellanoparlants. (Vegeu les figures 9 i 10.)

Figures 9 i 10. Encerts en percentatges.

A banda d'això, totes dues mostres d'oients identifiquen millor les vocals mitjanes baixes [ɛ, ɔ] que les mitjanes altes [e, o], un cop sentides sense context. Segurament, aquesta observació pot relacionar-se amb la naturalesa acústica de les vocals obertes respecte de les tancades, i amb una constatació derivada de l'observació del contrast vocàlic en totes les llengües del món, on la diferència més rellevant entre les vocals és l'obertura vocàlica per davant de l'anterioritat lingual (Ladefoged i Maddieson: 1996).

5.2. Les africades alveolopalatals del català

Aquest treball en curs pretén estudiar els diversos fenòmens que afecten els africats en tot el domini català com poden ser l'homorganicitat del elements de l'africat o la seva sonoritat. Per tant, inclou una variant geolingüística (diversos punts d'estudi en tot el territori), també una variant estilística (perquè busca caracteritzar aquests tipus de sons en diferents tipus de parla —bàsicament lectura i espontània—), una variant generacional (l'estudi es vol ampliar a diferents generacions vitals) i, finalment, una variant social (perquè hi haurà diferents estrats socials entre els informants, tant pel que fa a la procedència familiar com pel que fa al grau d'instrucció). La nostra ferma voluntat és estudiar exhaustivament les dades amb instrumental fonètic adient i deixar en un segon pla el paper de l'oïda.

De moment, hem publicat alguns treballs que se centren en aspectes puntuals en aquest marc general. Vegem-ne alguns amb una mica més de detall.

A Fernández Planas y Pradilla (2004) es presenta un estudi articulatori i acústic sobre les característiques de les africades alveolopalatals del català oriental central, concretament del barceloní.

Es pretenia estudiar l'homorganicitat i el comportament de la sonoritat d'aquestes articulacions en tres velocitats de parla (lenta, còmoda i ràpida) i també en funció de la tonicitat o atonicitat de la síl·laba en què s'inseria l'articulació. Les articulacions estudiades van ser la sorda i la sonora sempre en el mateix context vocàlic ([^haCə] i [ə^hCa], segons la posició de l'accent). En cada bloc accentual es van estudiar cinc ítems d'ús habitual que es van repetir cinc vegades en cadascuna de les velocitats d'elocució. Es va treballar a partir de les dades de dues informants entre les quals hi havia una diferència d'edat de tres generacions, si considerem que es produeix una nova generació cada set

anys. El nivell d'instrucció i l'estrat social es pot considerar el mateix en totes dues.

Les variables tingudes en compte van ser, en l'apartat articulatori, els índex d'anterioritat (CA), de posterioritat (CP) i de centralitat (CC) dels contactes (Fontdevila, Pallarès i Recasens, 1994) en cadascun dels segments de l'articulació en el seu centre del seu desenvolupament temporal; i en l'apartat acústic, les durades de l'oclusió, de la sonoritat en l'oclusió (en les sonores), de la fricació i de la sonoritat en la fricació (en el cas de les sonores). Les emissions es van obtenir a partir d'enquestes orals perquè l'escriptura no influís en el comportament lingüístic de les informants, tot i el seu grau d'instrucció, i entre les preguntes se'n barrejaven algunes la resposta de les quals no tenia res a veure amb l'objectiu del treball, però buscaven dissimular-ne el veritable propòsit d'estudi. Així, segons Moreno (1990:105), la tècnica utilitzada va ser la de l'enquesta directa. Segons la tècnica laboviana de segmentació del contínuum estilístic (Labov, 1966; Pradilla 2001a; Pradilla 2001b), entraria dins l'estil acurat propi d'una conversa (en aquest cas de fet entrevista) dirigida.

Els aparells emprats van ser l'EPG3 de Reading i l'Speech Analyzer 24.17 del SIL, respectivament, per a les anàlisis articulatòria i acústica. Les dades numèriques obtingudes van ser tractades estadísticament amb el paquet SPSS. El treball es va desenvolupar al Laboratori de Fonètica de la UB.

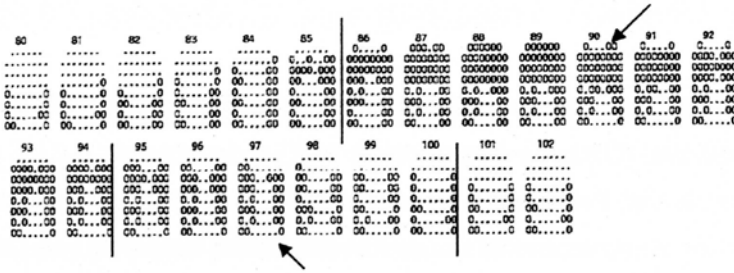

Figura 11. Successió d'electropalatogrames d'una articulació alveolopalatal al mot «encoratjar».

Els resultats acústics, d'altra banda, apunten cap a un procés d'ensordiment de l'articulació afectat molt poc per la posició de l'accent en la paraula i molt per la velocitat de parla de l'emissor, i aquest procés afecta més la informant més jove de totes dues.

Així, es produeixen emissions tan curioses com les dels sonogrames següents (vegeu la figura 12): el primer mostra una africada amb la part oclusiva sonora i la part fricativa sorda; el segon només ensordeix la primera part de la fricativa.

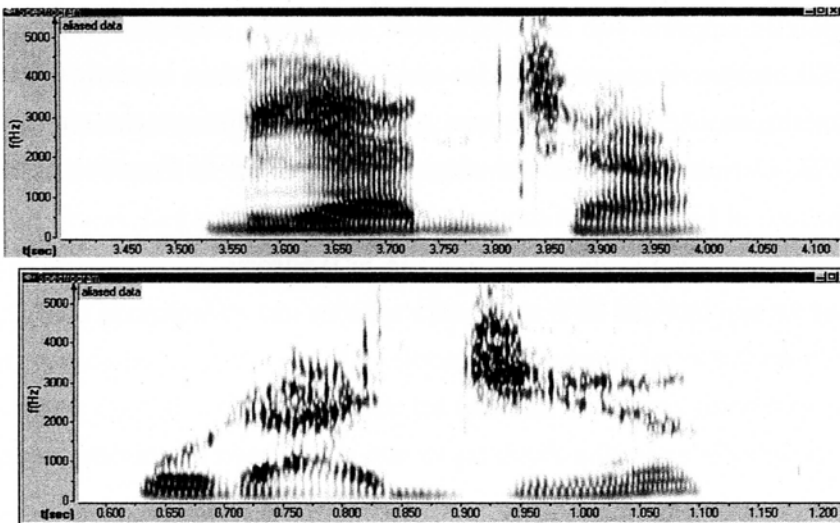

Figura 12. Sonogrames de les seqüències «viatge» (a dalt) i «coratge» (a baix).

En tot cas, en els nostres resultats, es constata que l'ensordiment comença per l'element fricatiu, d'acord amb Salcioli (1981) o Pradilla (1996, 1997); però aquest resultat difereix del que troben altres autors com Recasens (1991). Acústicament es percep que, lògicament, a major velocitat, major reducció de la durada, tant de la global del segment com de la sonoritat, quan n'hi ha. Articulatoriament, una de les informants presenta, a major velocitat de parla, menys superfície de contacte de tots dos segments i una major homorganicitat de punt d'articulació, segons l'esperat; però en la informant més gran aquesta tendència no es pot confirmar. D'aquesta manera s'observen diferents tendències en l'estudi d'aquest fenomen complex i controvertit que demostren l'enorme variabilitat que es produeix i la situació de canvi i d'instabilitat que experimenta. Si noves dades confirmen, en les noves generacions, la tendència apuntada en relació amb l'ensordiment de la fricativa, aquest fet podria tenir repercussions en la transcripció estreta del fenomen.

Els treballs de Fernández Planas, Carrera Sabaté i Pradilla (2003) i també de Pradilla, Carrera Sabaté, Fernández Planas (en premsa) aporten altres exemples que troben aixopluc en el mateix projecte d'estudi global de la variabilitat que dibuixa un perfil de canvi lingüístic en l'ordre alveolopalatal. Novament es tracta d'una recerca que es basa en el mètode instrumental en fonètica. Ara bé, el seu disseny deixa les portes obertes a un tractament *variacionista*, si més no en la línia dels treballs recents de la disciplina emergent anomenada *sociofonètica*.

Pel que fa al corpus, les dades que presentem s'han obtingut a partir d'un corpus de 80 mots (40 amb la forma subjacent africada alveolopalatal sonora i 40 amb la sorda), l'obtenció dels quals s'ha efectuat a partir de la lectura de les frases en què se'ls havia inclòs. Aquestes frases, enunciatives amb sentit complet, anaven intercalades entre d'altres que no contenien cap

mot a analitzar. D'aquesta manera es garantia que l'informant no centrés l'atenció en la variable estudiada. Les paraules del corpus s'han situat al bell mig de la frase amb l'objectiu d'evitar les inflexions de la veu que produeixen l'atac i el nucli prosòdic. Cada frase ha estat emesa tres vegades per cada informant. Per a l'avinentsa que ens ocupa, la lectura ha estat imprescindible per poder garantir l'anàlisi dels factors lingüístics elegits (els veurem més endavant); cal tenir present que les variables objecte d'estudi (les africades alveolopalatals sorda i sonora en posició intervocàlica) tenen una freqüència d'aparició molt baixa.

S'ha volgut que els 20 informants utilitzats constituïssin una població prou homogènia quant a l'edat i a la formació: es tracta d'universitaris d'entre els 18 i els 35 anys. Des de la perspectiva de l'avaluació del canvi generacional (el *temps aparent* labovià), aquesta tria ens permetrà contrastar els resultats amb els de les generacions de més edat. I, en l'àmbit de la variació estilística, també es podrà contrastar l'alt grau de formalitat que imposa la lectura amb l'avaluació de dades més col·loquialitzants.

Els paràmetres acústics mesurats instrumentalment han estat els següents: la durada i l'ensordiment del segment oclusiu; la durada i l'ensordiment del segment fricatiu; i la relació perceptual entre la durada de la sonoritat en el segment oclusiu i la durada total de cada oclusiva.

D'altra banda, les variables lingüístiques controlades han estat: *a*) el nombre de síl·labes del mot; *b*) l'accent; *c*) el context vocàlic (per al barceloní: [i'Ca, 'aCə, 'uCə, i'Ca, ə'Ca, u'Ca]; i per al lleidatà: [i'Ce, 'aCe, 'uCe, i'Ca, a'Ca, u'Ca]); i *d*) la freqüència d'ús del mot (el control d'aquest factor ha vingut donat per la necessitat de crear un corpus, on no tots els mots eren habituals per als informants, que permetés avaluar els factors lingüístics precedents). En el seu tractament estadístic hem utilitzat diferents ANOVA d'un factor (One-way ANOVA).

La "socialització" de l'experiment l'obté amb les variables *gènere* i contrast de les *varietats geogràfiques barcelonina i lleidatana*. La distribució dels informants n'ha previst 10 per a cada varietat, 5 masculins i 5 femenins. La inclusió d'aquestes dades en un treball variacionista tindria garantida la representativitat si convenim amb Silva-Corvalán (1991) que el nombre d'informants per casella no ha de ser inferior a cinc.

Les nostres dades constaten que les africades alveopalatals sonores pateixen un procés acusat d'ensordiment que comença clarament per la part fricativa de l'africat, i que es veu afavorit per diversos factors: I) el dialecte (és més evident a Barcelona que a Lleida —figura 13—); II) el gènere (sobretot a les parlants femenines de Barcelona —figures 14, 15 i 16—); III) la freqüència d'ús de l'estímul (els mots amb una freqüència elevada d'ús causen més ensordiment a les oclusives en barceloní però menys en lleidatà —figura 14—); IV) el context vocàlic (l'ensordiment és més acusat quan l'africat es troba entre vocals baixes —figura 15—); i V) el nombre de síl·labes del mot (com més curt és el mot, més sord es pronuncia l'africat, a Barcelona especialment —figura 16—). La posició de l'accent no sembla afectar el procés d'ensordiment.

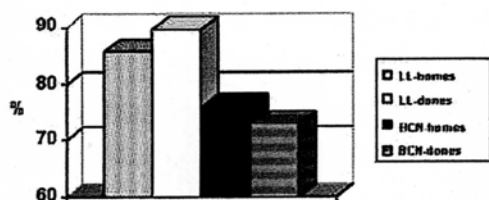

Figura 13. Percentatge de sonoritat de l'element oclusiu de l'africada sonora.

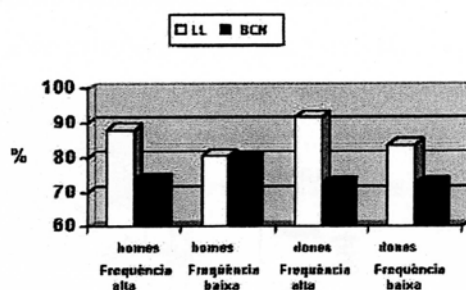

Figura 14. Percentatge de sonoritat del segment oclusiu de les africades sonores relacionat amb la freqüència d'ús de les paraules.

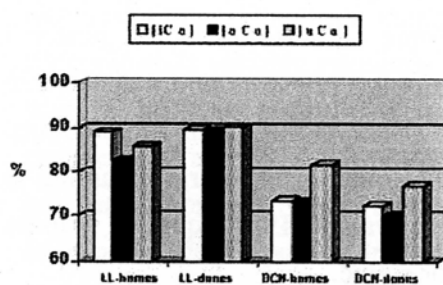

Figura 15. Percentatge de sonoritat del segment oclusiu de les africades sonores.

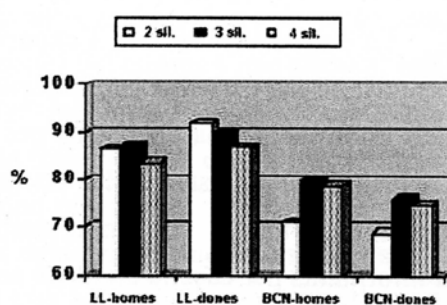

Figura 16. Percentatge de sonoritat de l'element oclusiu de les africades sonores.

Vegeu a la figura 17 uns sonogrames de la seqüència «desitja» que il·lustren diferents graus d'ensordiment a l'oclusiva.

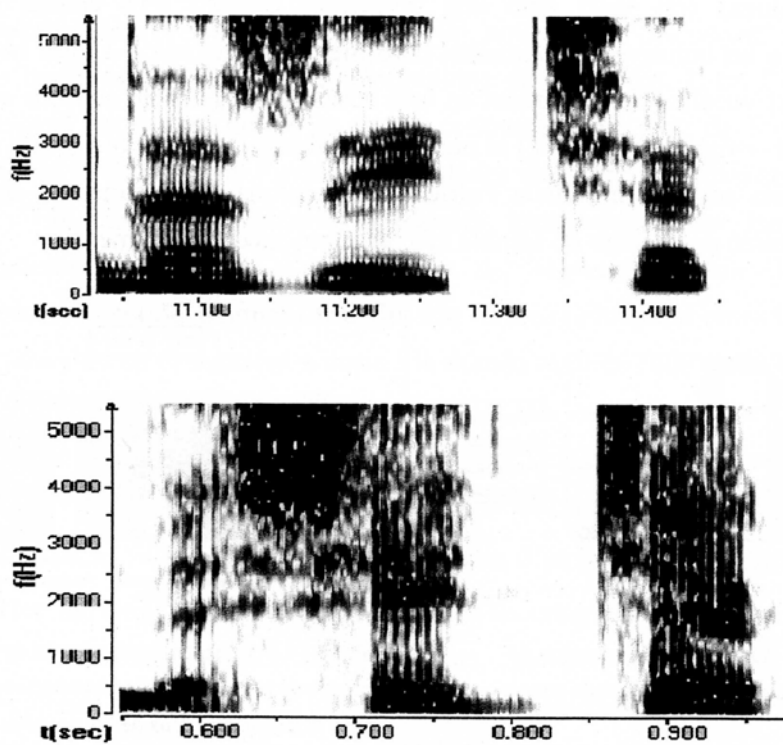

Figura 17. Sonogrames de la seqüència «desitja».

Sabem que la diferència entre els africats sords i sonors no és significativament productiva i, amb aquest benentès, podem entendre l'ensordiment dels africats com una simplificació del sistema; procés en el qual el lleidatà es mostra més conservador que el barceloní.

5.3. La prosòdia del català

A continuació presentem un exemple aplicat als fenòmens suprasegmentals, a la prosòdia. En el marc del projecte internacional AMPER (Atles Multimèdia de la Prosòdia de l'Espai Romànic) l'estudi geoprosòdic aplicat al català el desenvolupa el grup AMPERCAT del Laboratori de Fonètica de la UB. Pretén estudiar les principals variants prosòdiques (això és, d'F0, durada i intensitat) de la llengua per tal de contribuir a l'atles general de les llengües romàniques que es coordina internacionalment des del *Centre de Dialectologie de la Université Stendhal Grenoble-3* sota l'impuls del Dr. Contini i del Dr. Romano.

El projecte general és un projecte molt ambiciós pel que fa a la quantitat de material de què disposarà, d'informants tractats i de zones estudiades. El fet de confeccionar un atles sobre prosòdia ja és una novetat, però la seva aportació fonamental resideix a oferir-se als estudiosos i al públic en general en format multimèdia per tal que es puguin veure els gràfics fonètics de les realitzacions i es puguin escoltar a partir dels arxius de so penjats a la xarxa.

El projecte conté quatre tipus de corpus diferents:

a) un corpus formal, molt controlat que podem considerar parla de laboratori obtingut a partir d'alguna mena de lectura (bàsicament alfabètica o pictogràmica);

- b) un corpus induït a partir de supòsits hipotètics plantejats als informants;
- c) un corpus obtingut a partir de la tècnica de Map-Task; i
- d) un corpus constituït per converses no guiades absolutament espontànies.

Així, segons (Labov 1966), els estils obtinguts van de l'espontani (d) al formal (a) passant per l'acurat (b, c).

Els informants són de gènere masculí i femení, dos a cada punt d'enquesta, amb dos graus d'instrucció, fonamentalment. La frontera se situa en la possessió o no d'estudis superiors; en principi, en el primer cas hi haurà gent més jove que en el segon.

L'envergadura de frases obtingudes és absolutament enorme per a cada informant i la feina d'anàlisi, seguint el protocol establert pel Centre de Dialectologie, és estricta. Les frases obtingudes a partir de lectura contenen tres o quatre accents tonals (segons si la frase presenta expansió al subjecte o a l'objecte o no en presenta). Els mots són trisíl·labs aguts, plans i esdrúixols en diferents modalitats de parla. Per això les sessions d'enregistrament de dades solen fer-se en diverses jornades i en sessions força llargues, després d'haver-nos guanyat la confiança dels informants, amb els que prenem contacte després que algú conegut d'ells ens faci d'enllaç.

A AMPERCAT, com en la resta de grups que componen AMPER-ESPANYA, que també es coordinen des del Laboratori de Fonètica (Fernández Planas i Martínez Celdrán, inèdit), de moment s'ha començat la feina amb informants femenines d'una edat compresa entre els 25 i els 50 anys i sense estudis superiors. Pel que fa al català, ja s'han produït diversos fruits que ara mateix estan en premsa de revistes especialitzades o d'actes de congressos.

Presentem com a exemple de mostra de diversitat melòdica les corbes d' F_0 característiques del barceloní, del tarragoní, del lleidatà i del tortosí en

les preguntes absolutes introduïdes per la partícula “que” que manifesten, a més a més, dislocació del subjecte al final de la frase (vegeu la figura 18). Aquestes corbes han estat obtingudes experimentalment a partir de la mitjana de tres repeticions de cada frase emeses per la informant de cada subdialecte (Martínez Celdrán i altres, en premsa b). Corresponen a la frase composta per Subjecte, Verb i Objecte plans i sense expansió en cap component:

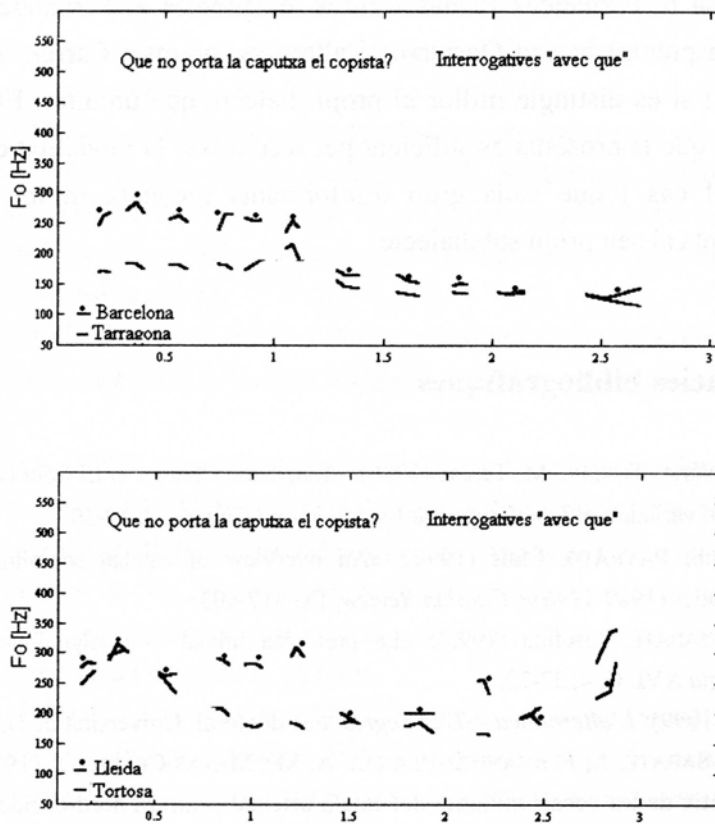

Figura 18. Corbes melòdiques a diferents dialectes.

En aquesta metodologia de treball, les frases es poden sintetitzar d'una manera peculiar segons la qual només en queden els elements prosòdics: F0, durada i intensitat. Aquest tipus de frases sintètiques s'han passat en forma de test perceptiu a grups de 30 estudiants en cadascuna de les localitats on es van enquestar les informants per comprovar si es reconeixia la modalitat (ja que es presentaven frases enunciatives, interrogatives absolutes sense "que" i interrogatives absolutes amb "que" (Martínez Celdrán i altres, en premsa a), o només els dos tipus d'interrogatives (Martínez Celdrán i altres, en premsa b; Fernández Planas i altres, en premsa a; Fernández Planas i altres, en premsa b; van Oosterzee i altres, en premsa; Carrera i altres, en premsa) i si es distingia millor el propi dialecte que un altre. Els resultats indiquen que la prosòdia és suficient per reconèixer la modalitat de parla en qualsevol cas i que cada grup d'informants reconeix millor les dades pertanyents al seu propi subdialecte.

Referències bibliogràfiques

- ALTURO, Núria; TURELL, M. Teresa (1990): «Linguistic Change in El Pont de Suert: The study of variation of /z/», *Language Variation and Change*, 2, 19-30.
- BOIX, Emili; PAYRATÓ, Lluís (1996): «An overview of catalan sociolinguistics and pragmatics (1989-1996)», *Catalan Review*, IX, 317-403.
- CARRERA-SABATÉ, Josefina (1993): «La pretònica inicial e- d'Alguaire», *Anuari de Filologia XVI*, C, 4, 37-72.
- _____ (1999): *L'alternança A/E al Segrià*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- CARRERA-SABATÉ, J.; FERNÁNDEZ-PLANAS, A. M.; MATAS-CRESPO, J. (1999): «Estudi contrastiu de les vocals mitjanes del català oriental central i nord-occidental», *Actes del 1r Congrés de Fonètica Experimental*, Tarragona, 143-149.

- CARRERA-SABATÉ, J.; FERNÁNDEZ-PLANAS, A. M.; ORTEGA-ESCANDELL, A. (2001): «Perception of Catalan medium vowels by Spanish speakers», *Proceedings of the 17th international congress on acoustics*, Roma, CD. IV.
- CARRERA-SABATÉ, J.; FERNÁNDEZ-PLANAS, A. (2003): «Posterior medium vowels differences in three catalan dialects», *Proceedings of the XVII International Congress of Linguists*, Praga, CD, S9.
- CARRERA-SABATÉ, J.; FREIXENET-ESTEVE, E. (2003) «[aw]liva o [o]liva? caracterització de l'alternança al segrià», *Noves SL*, Tardor 2003, pàg. 1-11. http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03tardor/freixenet1_3.htm.
- CARRERA-SABATÉ, J.; VAN OOSTERZEE, C.; FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; ROMERA BARRIOS, L.; ESPUNY MONSERRAT, J.; MARTÍNEZ CELDRÁN, E. (en premsa): «Les interrogatives al tortosí i al lleidatà. Un element diferenciador de subdialectes», *Estudios de fonètica experimental*, XIII.
- COLE, Ronald; JAKIMIK, Jola (1980): «A model of speech perception», dins Cole, R. (ed.), *Perception and production of fluent speech*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, 133-163.
- COLOMINA, Jordi (1984 [1992²]): «El parlar de la Canyada de Biar (L'Alt Vinalopó): un estudi de sociolingüística», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 81-87.
- _____ (1985): «La diftongació de /ε/ i d'altres canvis vocàlics a la Canyada de Biar», dins *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Alacant: Institut d'Estudis Gil-Albert, 94-109.
- ESCRIVÀ, Vicent (1993): «Aproximació sociolingüística al procés d'assimilació de la variable [ε] àtona final a Oliva», *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, III, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 121-136.
- FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; PRADILLA, M. À. (2004): «Características de las africadas alvolopalatales del catalán oriental central», *Actas del V Congreso de Lingüística General*, León: Arco Libros, 2002, 983-995.
- FERNÁNDEZ PLANAS, Ana Maria (2001): *Estudio electropalatográfico de la coarticulación vocálica en estructuras VCV en castellano*, tesi doctoral inèdita, UB.
- FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; MARTÍNEZ CELDRÁN, E. (2003): «El proyecto AMPER en España», *XXXIII Simposio de la Sociedad Española de Lingüística*, Girona (treball inèdit).

- FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; MARTÍNEZ CELDRÁN, E.; VAN OOSTERZEE, C.; SALCIOLI GUIDI, V.; CASTELLVÍ VIVES, J.; SZMIDT SIERYKOW, D. (en premsa): «Proyecto AMPER: estudio contrastivo de frases interrogativas sin expansión del *barceloní* y del *tarragoní*», *Actas del VI Congreso de Lingüística General* (2004), Universitat de Santiago de Compostela.
- FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; CARRERA-SABATÉ, J.; MARTÍNEZ CELDRÁN, E.; VAN OOSTERZEE, C.; SALCIOLI GUIDI, V.; CASTELLVÍ VIVES, J.; SZMIDT SIERYKOW, D. (en premsa): «Interrogatives absolutes al *barceloní* i al *tarragoní* (estudi contrastiu)», *Estudios de fonética experimental*, XIII, Barcelona, Laboratori de Fonètica UB.
- FERNÁNDEZ-PLANAS, A. M.; CARRERA-SABATÉ, J. (2004): «Percepción de vocales medias del catalán oriental central y del catalán noroccidental por parte de oyentes catalanohablantes y castellanohablantes de Lleida», *Actas del V Congreso de Lingüística General*, 2002, León: Arco Libros, 982-973.
- FERNÁNDEZ-PLANAS, A. M.; CARRERA-SABATÉ, J.; MATAS-CRESPO, J. (2000): «Estudio perceptivo de vocales medias del catalán oriental central y del catalán noroccidental», *Actas del IV Congreso de Lingüística General*, Cadis, 1057-1068.
- FERNÁNDEZ-PLANAS, A. M.; CARRERA-SABATÉ, J.; PRADILLA-CARDONA, M. À. (2003): «A contrastive study of voiced alveolo-palatal affricates in the Catalan of Lleida and Barcelona», *Proceedings of the 15th icphs 2003*, Barcelona, CD, 937.
- FONTDEVILA, PALLARÈS, Maria Dolors i RECASENS, Daniel (1994): «The contact index method of electropalatographic data reduction», *Journal of Phonetics*, 22, 141-154.
- FOULKES, Paul; DOCHERTY, Gerard J. (1999): *Urban Voices*, London: Arnold.
- JONES, Daniel (1941): «Paul Passy», *Le maître phonétique*, 75, 30-39.
- LABOV, William (1966): *The Social stratification of English in New York City*, Washington D. C: Center for Applied Linguistics.
- _____ (1972): *Sociolinguistic patterns*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LADEFOGED, Peter; MADDIESON, Ian (1996): *The Sounds of the World's Languages*, Oxford: Blackwell.
- MARTÍNEZ CELDRÁN, Eugenio (1991): *Fonética experimental: teoría y práctica*, Madrid: Síntesis.
- _____ (1998): *El sonido en la comunicación humana*, Barcelona: Octaedro.
- MARTÍNEZ CELDRÁN, E.; FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; SALCIOLI GUIDI, V.; CARRERA-SABATÉ, J.; ESPUNY MONSERRAT, J. (en premsa a): «Approche de la prosodie du

- dialecte de Barcelone», *Geolinguistique. Hors série*, Grenoble: Centre de Dialectologie, Université Stendhal-Grenoble III.
- MARTÍNEZ CELDRÁN, E.; FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; CARRERA-SABATÉ, J.; ESPUNY MONSERRAT, J. (en premsa): «Approche de la carte prosodique dialectale de la langue catalane à Catalunya», *Geolinguistique. Hors série*, Grenoble: Centre de Dialectologie, Université Stendhal-Grenoble III.
- MIER, Jeanne Z. (1986): «Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 6, 33-112.
- MONTOYA, Brauli (1993): *Variabilitat i prestigi en el català de Valls i de l'Alt Camp*, Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- _____ (1989): «Estratificació de la variació lingüística a Petrer», dins Gimeno, F.; Montoya, B. (ed.): *Sociolingüística*, València: Publicacions de la Universitat de València, 67-95.
- _____ (2000): *Els alacantins catalanoparlants: una generació perduda*, Barcelona: IEC.
- MORENO, Francisco (1990): *Metodología sociolingüística*, Madrid: Gredos.
- PLA, Joan (1995): «L'obertura de [ə] a Barcelona: el xava i altres varietats», dins Turell, M. T. (ed.), *La sociolingüística de la variació*, Barcelona: PPU, 165-219.
- PLAZA, Carme (1995): «Lleialtat lingüística, edat i nivell educatiu. La e posttònica a la Conca de Barberà», dins Turell, M. T. (ed.) *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU, 117-138.
- PRADILLA, Miquel Àngel (1996): *El Baix Maestrat: una cruïlla fonètica*, Benicarló: Associació Cultural Alambor.
- _____ (1993): *Variació i canvi lingüístic en curs al català de transició nord-occidental/valencià*, tesi doctoral, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- _____ (1995): «El desafricament prepalatal en el català de transició nord-occidental/valencià», dins Turell, M. T. (ed.) *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU, 53-116.
- _____ (1997): «Sociolingüística quantitativa i anàlisi qualitativa de variables foneticofonològiques: a propòsit del desafricament prepalatal», *Estudios de Fonética Experimental*, VIII, 207-251.
- _____ (2001a): «La sociolingüística de la variació: aproximació metodològica (I)», *Noves SL*, Hivern-Primavera 2001, 1-7, http://cultura.gencat.es/llengcat/noves/hm01hivern-primavera/metodologia/pradilla1_7.htm.

- _____ (2001b): «La sociolingüística de la variació: aproximació metodològica (II)», *Noves SL*, Estiu 2001, 1-9, http://www6.gencat.net/lengcat/noves/hm01estiu/metodologia/pradillab1_9.htm.
- _____ (2002): «La variació fònica en la llengua catalana: inventari i avaluació metodològica», *Noves SL*, Tardor 2002, 1-8. http://www6.gencat.net/lengcat/noves/hm02tardor/metodologia/pradilla1_8.htm
- PRADILLA-CARDONA, M. À.; CARRERA-SABATÉ, J.; FERNÁNDEZ-PLANAS, A. M. (en premsa): «De fonètica contrastiva: els africats alveolopalatals del lleidatà i del barceloní» Actes del 13è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Girona.
- RECASENS, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català*, Barcelona: IEC.
- ROUSSELOT, Jean Pierre (1892): *Les modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin*, Paris: H. Welter.
- ROUSSELOT, Pierre Jean (1924): *Principes de phonétique expérimentale, Nouvelle édition revue et corrigée*, Paris: H. Didier, 2 vols.
- SALCIOLI, Valeria (1981): «Anàlisi espectrogràfica de les prepalatals del català parlat a Barcelona», *Anuario de Filología*, Universitat de Barcelona, 533-550.
- SILVA-CORVALÁN, Carmen (1989): *Sociolingüística. Teoría y análisis*, Madrid: Alhambra.
- VAN OOSTERZEE, C.; FERNÁNDEZ PLANAS, A. M.; ROMERA BARRIOS, L.; CARRERA SABATÉ, J.; ESPUNY MONSERRAT, J.; MARTÍNEZ CELDRÁN, E. (en premsa): «Proyecto AMPER: estudio contrastivo de frases interrogativas sin expansión en *tortosí* y en *lleidatà*», Actas del VI Congreso de Lingüística General, Universidad de Santiago de Compostela.
- WRIGHT, Sandra. (2001): «Sociophonetics», R. Mesthrie (ed.): *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, Amsterdam: Elsevier, 391-396.

UNIVERSITAT DE BARCELONA

U

B

Secció de Lingüística Catalana
Departament de Filologia Catalana

COL·LECCIÓ
LINGÜÍSTICA
CATALANA

9

